

La gran mobilització: globalització i migracions*

Andreu Domingo

Centre d'Estudis Demogràfics / CERCA
adomingo@ced.uab.es

Nachatter Singh-Garha

Universidade da Coruña
nachatter.singh1@gmail.com

Rebut: febrer de 2022
Acceptat: maig de 2022
Publicat: setembre de 2022

Resum

L'objectiu principal de l'article és presentar una reflexió sobre els efectes més importants de la globalització econòmica en les migracions internacionals durant el segle XXI, amb la voluntat de fer una mirada sistèmica on es contempli el lligam amb altres fenòmens demogràfics —la fecunditat, la mortalitat, especialment la longevitat—, així com l'avenç amb els nivells d'instrucció, prenent sempre en consideració la relació amb el territori. A més, aquesta reflexió està pensada per posar en evidència metàfores com el «gran reemplaçament», que han segrestat la intel·lecció del fenomen, amb un enquadrament propici per als discursos d'extrema dreta. Els objectius concrets són explicar la pluralitat de perfils que ha acompanyat el creixement migratori durant la globalització, el paper de la revolució tecnològica en l'acceleració de la mobilització i l'assentament de la població immigrada i, finalment, la por del reemplaçament de la població. Per acabar, s'inclou un comentari sobre la contribució que la demografia com a disciplina pot fer per l'assoliment dels objectius del desenvolupament sostenible.

Paraules clau: demografia; migracions; teoria de la conspiració; medi ambient; territori

* Aquest text forma part del projecte R+D «Metabolismo demográfico, migraciones y cambio social en España», subvencionat pel Ministeri de Ciència i Innovació (CSO2021-02-19).

Resumen. *La gran movilización: globalización y migraciones*

El principal objetivo del artículo es presentar una reflexión sobre los efectos más importantes de la globalización económica en las migraciones internacionales durante el siglo XXI, con la voluntad de dar una mirada sistémica donde se contemple la conexión con otros fenómenos demográficos —la fecundidad, la mortalidad, especialmente la longevidad—, así como el avance con los niveles de instrucción, tomando siempre en consideración la relación con el territorio. Además, esta reflexión está pensada para poner en evidencia metáforas como el «gran reemplazo», que han secuestrado la intelección del fenómeno, con un encuadre propicio para los discursos de extrema derecha. Los objetivos concretos son explicar la pluralidad de perfiles que ha acompañado al crecimiento migratorio durante la globalización, el papel de la revolución tecnológica en la aceleración de la movilización y el asentamiento de la población inmigrada y, por último, el miedo al reemplazo de la población. Para finalizar, se incluye un comentario sobre la contribución que la demografía como disciplina puede realizar por la consecución de los objetivos del desarrollo sostenible.

Palabras clave: demografía; migraciones; teoría de la conspiración; medio ambiente; territorio

Résumé. *La grande mobilisation : globalisation et migrations*

L'objectif principal de cet article est de présenter une réflexion sur les effets les plus importants de la globalisation économique sur les migrations internationales durant le XXIe siècle, avec la volonté d'apporter une vision systématique qui incorpore les relations avec les autres phénomènes démographiques —la fécondité, la mortalité, et tout spécialement la longévité—, ainsi que l'amélioration des niveaux éducatifs, prenant en aussi en compte la dimension spatiale et territoriale. De plus, cette réflexion s'attaque à certaines métaphores comme celle du « grand remplacement », qui entrave la compréhension du phénomène, à partir d'un cadre théorique propice au discours de l'extrême droite. Les objectifs concrets sont l'explication de la diversité des profils qui ont accompagné la croissance migratoire durant la globalisation, le rôle de la révolution technologique dans l'accélération de la mobilisation et de l'établissement de la population immigrante, et finalement les peurs liées au thème du remplacement générationnel. Finalement, nous ajoutons un commentaire sur la contribution que la démographie en tant que discipline peut apporter à la consécution des objectifs du développement durable.

Mots-clés : démographie ; migrations ; théorie de la conspiration ; environnement ; territoire

Abstract. *The Great Mobilization: globalization and migrations*

The aim of the article is to present a reflection on the main effects of economic globalization on international migration during the twenty-first century, to give a systemic view in which the relationship with other demographic phenomena is contemplated (fertility, mortality, and especially longevity) as well as advances in levels of instruction, always taking into consideration the relationship with the territory. This reflection is also designed to highlight metaphors such as the “great replacement”, which have hijacked the understanding of the phenomenon, giving it a framing conducive to extreme right-wing discourses. The specific objectives are to explain the plurality of profiles that has accompanied migratory growth during globalization, the role of the technological revolution in accelerating the mobilization and settlement of the immigrant population, and, finally, the fear of replacing the population. To end with, there is a commentary on the contribution that demography as a discipline can make to the achievement of the Sustainable Development Goals.

Keywords: demography; migration; conspiracy theory; environment; territory

Sumari

1. Globalització i demografia
 2. Acceleració i diversificació dels fluxos
 3. Revolució tecnològica i immigració: migrants al núvol
 4. De les «migracions de reemplaçament» al «gran reemplaçament»
 5. Migracions i objectius de desenvolupament sostenible
- Referències bibliogràfiques

1. Globalització i demografia

Els darrers 40 anys són indestriables del procés de globalització econòmica, és a dir, del pas d'un capitalisme d'una economia mundial a una global, caracteritzat per la transnacionalització del procés de producció, de les finances i dels circuits d'acumulació de capital, amb l'emergència d'una classe capitalista transnacional i la mobilització de la mà d'obra a escala planetària (Robinson, 2021). Mentre que la saturació del territori o l'encongment geogràfic —com a conseqüència de la revolució de la tecnologia del transport i les comunicacions—, que afecta l'espai, han esdevingut els detonants per pensar aquest fenomen des de la geografia, en demografia ho ha estat fonamentalment el temps, en l'acceleració i els processos d'acumulació i diversificació, sigui en les dinàmiques, en l'estructura de les poblacions o en els comportaments i trajectòries biogràfiques o de les generacions.

Després de la Segona Guerra Mundial, el conjunt de la població del planeta va passar a ser objecte de la mesura i la previsió, i a prendre consciència de la demografia com un destí compartit. Ja als anys setanta del segle XX, aquesta preocupació es va associar al creixement i a la sostenibilitat respecte al medi ambient, amb la consigna del «creixement zero» impulsada pel Club de Roma (Meadows et al., 1972). El segle XXI ha estat testimoni de la conceptualització dels principals fenòmens demogràfics com a riscos globals, acompanyada d'un discurs sobre la resiliència com la capacitat d'un individu, població o sistema complex de resistir o tornar a un nou equilibri després de l'impacte d'un fenomen de caràcter catastròfic que els posa a prova (Domingo, 2015). Aquesta percepció es fa ressò de l'evolució demogràfica extrema, conjuntament amb l'augment de la incertesa sobre la seva progressió. Des d'aquesta perspectiva, els fenòmens demogràfics en general i les migracions en particular han estat copsats més com un obstacle que com un marc comprensiu per l'assoliment dels objectius de desenvolupament sostenible de les Nacions Unides per al 2030.

La molt baixa fecunditat en alguns països (però també la persistència de regions amb fecunditat pretransicional en altres), l'allargament extraordinari de l'esperança de vida i ara el retorn de les pandèmies, la hipermigració (i l'amenaça de l'efecte disparador que l'escalfament global pot tenir en el desplaçament de poblacions) i el creixement de la població i la transformació de les estructures a causa de la seva edat —sigui en l'augment del pes de la població anciana com un llast pel creixement econòmic per a alguns països, sigui en l'exceptional incre-

ment de la població jove per a altres, com un perill per a l'estabilitat política quan no s'ha relacionat directament amb el terrorisme—, per no parlar del poblament i l'efecte contraposat dels processos de concentració urbana i de despoblament rural, han estat pensats majoritàriament com a riscos globals. Fins al punt que s'ha consolidat un relat catastrofista difós pels mitjans de comunicació, àmpliament acceptat per la classe política i, en general, per l'opinió pública, a partir de metàfores que atien la por. Recordem les tres més hiperbòliques i malauradament freqüents: el «suïcidi demogràfic», per parlar de la molt baixa fecunditat; l'«hivern demogràfic», per referir-se a l'envelliment, i el «gran reemplaçament», per donar compte de l'increment de la immigració als països desenvolupats.

L'objectiu d'aquest text és reflexionar sobre l'acceleració i la transformació de les migracions a causa de la globalització econòmica, amb la voluntat de fer una mirada sistèmica que ens ajudi a trencar amb els enquadraments discursius de les metàfores abans esmentades, especialment amb la que fa referència al reemplaçament poblacional. Aquí només apuntarem tres característiques que creiem que són fonamentals per entendre la novetat que han implicat aquests moviments en comparació de les migracions anteriors: la primera, la pluralitat que acompanya el creixement migratori; la segona, el paper de la revolució tecnològica en la mobilització i l'assentament de la població immigrada, i la tercera, la por del reemplaçament. Per acabar, s'inclou un comentari sobre les migracions i els objectius del desenvolupament sostenible.

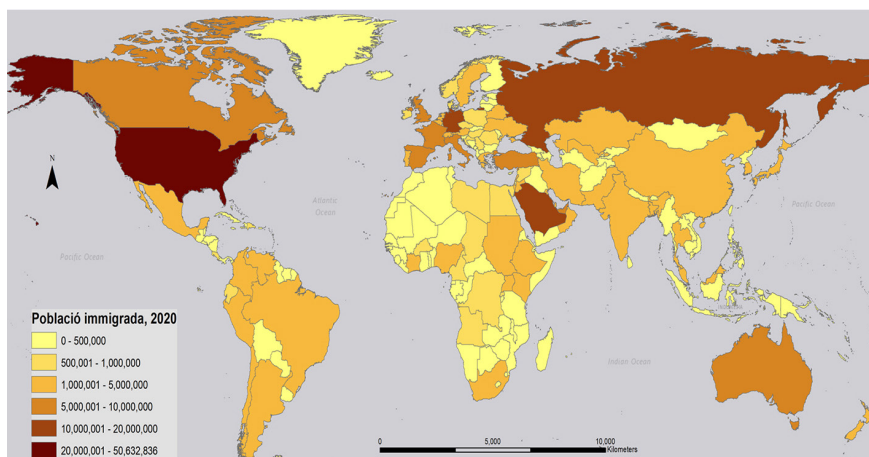
2. Acceleració i diversificació dels fluxos

L'acceleració dels fluxos migratoris, la seva intensitat i la diversificació i feminització de moviments van constituir un dels fenòmens demogràfics que va portar el nou mil·lenni, fins al punt que s'ha parlat d'hipermigració (Adams, 2005; Bauböck, 2011). La seva petja sobre el territori i les poblacions, tant de partida com d'arribada —això és, sobre els estocs de població i els comportaments demogràfics—, ha constituït un dels eixos polítics lligats a la globalització. D'una banda, el debat sobre el control dels fluxos s'ha fixat en l'adequació dels moviments de la força de treball a la demanda del mercat en termes de qualificació i, de l'altra, ha hagut de fer front a successius moviments de refugiats i desplaçats. En tots els casos, el que estava sobre la taula era el dret a la lliure circulació de les persones i la sobirania dels estats. Mentrestant, la discussió sobre els estocs ha girat al voltant dels models d'integració (assimilació, multiculturalitat i interculturalitat), la promoció del concepte de «diversitat» com una categoria ètica impulsada pel neoliberalisme (Vertovec, 2012) i l'impacte en el territori i les poblacions, tant respecte a la renovació poblacional com a la plasmació de la desigualtat en la seva distribució espacial, sigui en forma de concentració o de segregació residencial. La diversificació de perfils migratoris i del caràcter de les migracions, així com les condicions d'assentament de la població immigrada, es pot relacionar amb tres fenòmens interconnectats: en primer lloc, amb les transformacions en la forma de producció i el cicle econòmic; en segon lloc, amb les revolucions tecnològiques i de transport, que

han facilitat la mobilitat i la comunicació, i finalment, en lloc tercer, amb les millores en els nivells d'instrucció de la població.

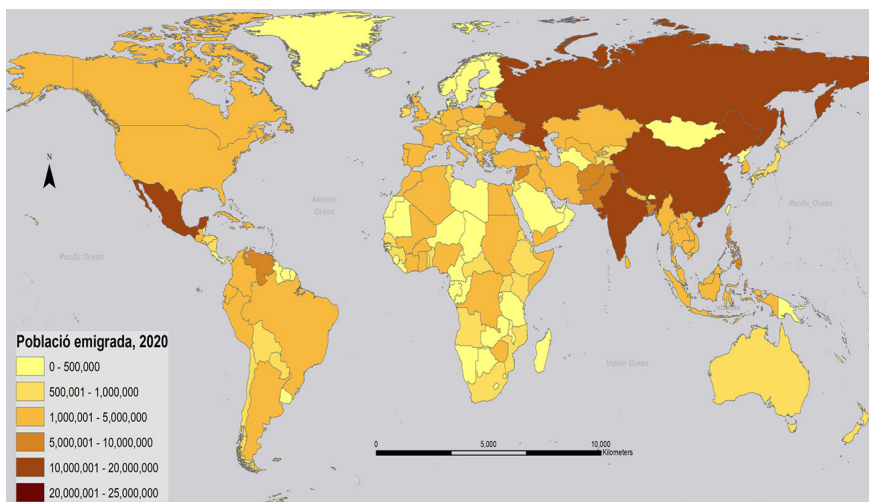
Els 280,5 milions de persones que residien en un país diferent del que eren oriünds, segons les estimacions de les Nacions Unides el 2020 —que representaven el 3,6% de la població mundial i es concentraven als països del Nord Global, però no exclusivament (mapes 1 i 2)—, són majoritàriament

Mapa 1. Població immigrada per països de destinació en nombres absoluts, 2020

Font: elaboració pròpia a partir de les dades estimades per les Nacions Unides, 2020.

Mapa 2. Població emigrada per països d'origen, en nombres absoluts, 2020

Font: elaboració pròpia a partir de les dades estimades per les Nacions Unides, 2020.

producte de la demanda de mà d'obra barata, el que s'anomena «immigrants econòmics». Amb la globalització, aquesta demanda, per una banda, polaritza els perfils requerits segons la qualificació, alhora que s'ha vist progressivament feminitzada —el 51,9% dels efectius d'immigrants el 2020 eren dones—, i, per altra, s'ha acompanyat de perfils que, si no són nous, sí que han adquirit un caràcter massiu i que deriven de la globalització econòmica. La polarització és deguda a la segmentació del mercat laboral (Piore, 1979), amb una demanda creixent de treballs de baixa qualificació que tendeixen a ser ocupats per població immigrada (independentment de la seva qualificació), i una selectiva de perfils d'alta qualificació (objecte de competència entre estats).

La primera incongruència ha estat la resposta asimètrica de les polítiques estatals i supraestatals. Mentre que als immigrants altament qualificats els han donat facilitats, als de baixa qualificació —igualment necessaris i en més quantitat—, per contra, els han posat entrebancs cercant fórmules impossibles com la circularitat, per a la composició de mercats de treball ideals desregularitzats i a cost zero. Tot per estalviar-se els costos de la integració que acabaran revertint, o bé en els mateixos immigrants, o bé en el sector públic. O el que és pitjor, alimentant el que s'ha anomenat la «indústria de les migracions», on no només haurem de contemplar l'economia informal, sinó la lucrativa activitat de les màfies de tràfic de persones. Les onades d'expulsió als països d'origen de diversa índole —econòmica, política, de seguretat— han fet creure que l'exèrcit de reserva per al treball poc qualificat és un bé abundant si no inesgotable, mentre que l'alta qualificació es considera escassa. En tot cas, la producció d'aquest *excedent* no és bàsicament fruit de la demografia, sinó de l'economia política.

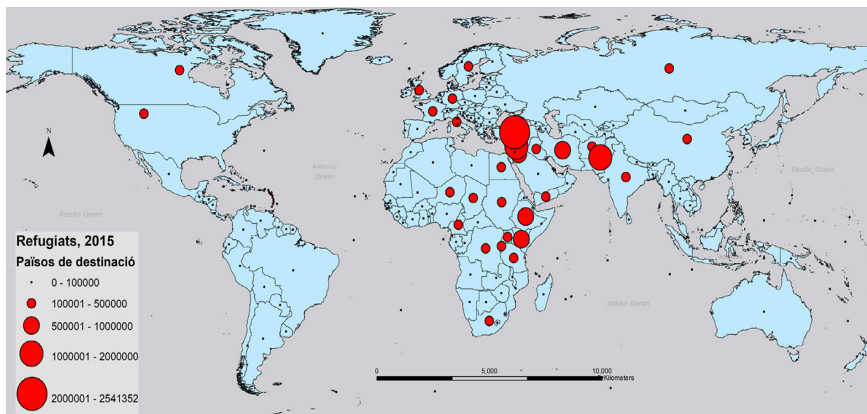
Quant a la feminització dels fluxos, respon substancialment a dos factors: en primer lloc, a la demanda de treball reproductiu —històricament adscrit a les dones i devaluat respecte al treball productiu. Així doncs, la globalització ha impulsat la mercantilització del treball reproductiu també transnacionalitzant la seva divisió amb una lògica de gènere, ja que segueix sent majoritàriament ocupat per dones. Igualment, ha destacat la millora del nivell d'instrucció de les generacions femenines més joves arreu, tant entre les autòctones (que s'enfronten a la tensió entre vida familiar i laboral) com entre les immigrades (fet que afavoreix la seva mobilitat per veure's elles també sotmeses a la mateixa tensió). L'evolució demogràfica en forma de longevitat en un primer moment ha contribuït al desplaçament de part del treball reproductiu a les generacions més grans, que s'han fet càrrec de les tasques domèstiques i de cura de les seves netes i nets —el que s'ha anomenat «revolució reproductiva» (MacInnes i Pérez Díaz, 2008). A la fi, no obstant, en un context d'afebliment de l'estat del benestar, s'ha anat externalitzant el treball reproductiu fora del si de la família, cosa que ha engrandit la necessitat de migrants quan aquelles generacions d'àvies (i avis) entraven en la dependència i es convertien al seu torn en necessitats de cura. Menys representatives, però no menys significatives, han resultat les migracions femenines relatives al mercat matrimonial, que s'han donat arreu del món, del Sud al Nord Global. La causa cabdal ha estat l'escassetat relativa

de dones a diferents escales territorials, però amb una connexió estretíssima amb els canvis en les relacions de gènere. Trobem tipologies molt diferenciades, des de la mancança provocada per les migracions femenines dels àmbits rurals fins a la selecció per sexe al naixement a favor dels homes en països com la Xina o l'Índia, passant pel dèficit de dones que una davallada dràstica i continuada de la fecunditat pot causar tenint en compte la diferència d'edat en la unió a favor dels homes, des d'una perspectiva generacional.

També la millora de nivell d'instrucció té a veure amb una altra tipologia cada cop més freqüent. D'una banda, ens referim al moviment de joves en formació que, sota l'epítet «d'estudiants», aplega tant la mobilitat internacional imprescindible per formar part de la nova elit transnacional com les expulsions de joves altament qualificats de països sense economies de coneixement capaces de retenir el talent i que acabaran engrossint el que s'ha anomenat «cognitariat», per referir-se a la proletarització dels joves altament qualificats (Berardi, 2005). És el moviment que vam veure en el cas dels països del sud d'Europa en la Gran Recessió del 2008 o el que passa a la majoria de països del Sud Global, malgrat que inverteixin en educació. Juntament amb aquests corrents, la globalització ha impulsat les migracions lligades a la jubilació, que es produeixen per raons tant demogràfiques —cada cop més gent viu més anys, amb més bona salut, que les generacions anteriors— com tècniques —si pensem en l'abaratiment dels transports i la millora de les comunicacions— i econòmiques —on es barreja la capacitat adquisitiva de part dels protagonistes de l'envelliment, que han activat tot un mercat immobiliari basat en el consum de paisatge, clima i serveis, al voltant de les seves necessitats. Si a les facilitats de transport i als negocis immobiliaris esmentats hi afegim la revolució tecnològica que permet el teletreball, entendrem la nova figura del «nòmada digital», una persona que pot desvincular lloc de residència i de treball. Els nòmades digitals i els immigrants més qualificats, de vegades vinculats a grans multinacionals, han contribuït a la gentrificació dels barris històrics dels llocs de destinació. A aquest conjunt heterogeni sovint se l'anomena «expatriat» per distingir-lo del «migrant», estigmatitzat per la seva identificació amb la pobresa.

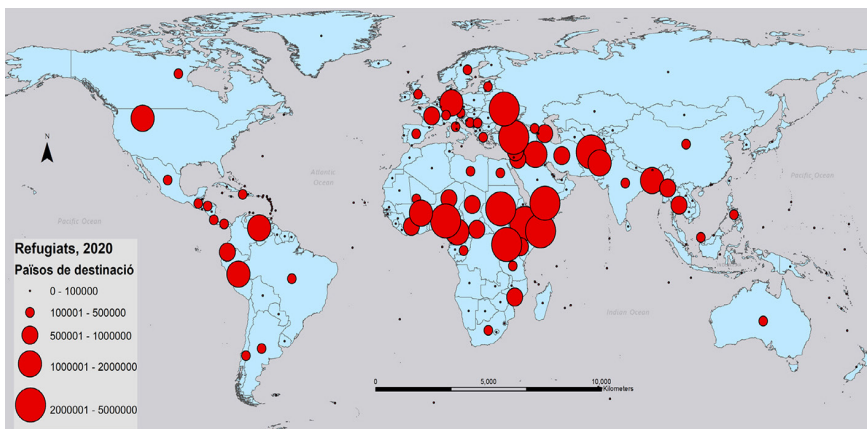
Per acabar amb la tipologia dels principals corrents migratoris, cal esmentar totes les persones expulsades per conflictes polítics (com passa a Veneçuela) i bèl·lics (a Síria i l'Afganistan, i ara a Ucraïna, entre els que més sobresurten) i les que són objecte de persecució per les seves característiques, siguin l'origen ètnic, les creences polítiques o religioses o l'orientació sexual —aquestes conformen el grup dels desplaçats en el cas que es moguin dins un mateix estat o dels refugiats i sol·licitants d'asil si van d'un estat a un altre, incloent-hi apàtrides. Si el 2015 van captar tota l'atenció per l'anomenada «crisi dels refugiats» —amb un lloc destacat pels que fugien de Síria— que afectava la Unió Europea (mapa 3), la majoria d'aquestes persones s'han concentrat sempre als països limítrofs del conflicte, com també es pot veure el 2020 (mapa 4). Segons l'Agència per als Refugiats de les Nacions Unides, el conjunt de les persones desplaçades (incloent-hi totes les tipologies) el 2020 s'estimaven en 82,4 mili-

Mapa 3. Persones refugiades per país d'origen, 2015

Font: elaboració pròpia, a partir de dades d'ACNUR, 2020.

Mapa 4. Persones refugiades per país receptor, 2020

Font: elaboració pròpia, a partir de dades d'ACNUR, 2020.

ons —que inclouen poblacions com la palestina, que perpetua el caràcter de refugiats sense haver migrat—, el 86,6% rebut en països del Sud Global. A aquests fluxos, s'hi afegeixen els moviments forçats a conseqüència del canvi climàtic, si bé cal advertir que de moment aquests trasllats tenen un caràcter regional. A més, s'abusa de l'atribució a l'escalfament global per eclipsar altres raons derivades de l'economia i la geoestratègia, per exemple en el cas de l'esmentada guerra a Síria o al Sahel. D'acord amb la mateixa font, amb dades estimades l'abril del 2022, caldria sumar-hi el 2022 els 5,9 refugiats d'Ucraïna i els 7,7 milions de desplaçats interns (ACNUR, 2022).

3. Revolució tecnològica i immigració: migrants al núvol

S'ha incidit molt en l'abaratiment dels transports i la revolució de la comunicació com a incentius de les migracions en l'època de la globalització. En canvi, no s'ha insistit prou en tres conseqüències que per a nosaltres són fonamentals, igualment derivades de la revolució tècnica, en especial de l'abolició del temps i l'espai que han representat. La primera és la «diasporització» de les migracions; la segona, la globalització dels mercats matrimonials, i la tercera, la definició global de les generacions.

Més enllà del sentit estricte del mot *diàspora* com a moviment migratori —forçat o no— en el qual se seguia mantenint un vincle primordial amb el lloc d'origen, real o mític (Safran, 1991), avui en dia s'ha generalitzat el seu ús en tota la migració, cosa que significa que gràcies als mitjans tècnics el vincle amb el lloc d'origen perdura en el temps més que en èpoques anteriors. Les noves tecnologies de la comunicació (i del transport), que van ser benvingudes com una promesa d'obertura cosmopolita, han contribuït també al replegament identitari de les poblacions. Per una banda, les possibilitats tècniques permeten viure en un núvol tan personalitzat com comunitari, que a més serà enfortit pels països d'origen, en el que calibren com una forma de poder suau (Nye, 2004). Es tracta d'una biopolítica que compta amb l'extraterritorialització del poder de l'estat, amb independència que moltes vegades es queda en mera propaganda política per mantenir les remeses de capitals, que formen part substancial del PIB d'aquests països, i per estendre la seva influència política, a costa de mantenir els emigrats com a hostatges ètnics (prèviament expulsats per l'economia, quan no directament per la política de la seva terra natal). Si hi afegim la tendència general a crear bombolles comunicatives, alimentada per les xarxes, que actuen com a caixa de ressonància, l'entusiasme transnacionalista en la definició de les identitats com a híbrides que va acompanyar el multiculturalisme i que podia representar els treballs de l'antropòleg Stephen Vertovec (1999) sembla avui més qüestionable. En tot cas, sovint se'n deriva la sensació de provisionalitat de la migració i l'afebliment dels lligams amb l'espai material que s'habita, fet que aprofundeix l'erosió del veïnatge com a comunitat. Això tindrà efectes negatius en la creació d'identitats territorials i l'arrelament.

Quant a la globalització dels mercats matrimonials, com hem dit, aquests han servit per suplir el dèficit dels «mercats nacionals» dels països de destinació. Això es conjuga amb la persistència de l'asimetria en els papers de gènere, que explica que alguns homes dels països on més ha avançat l'alliberament de les dones busquin reproduir el model tradicional amb dones de països que se suposa que encara estan ancorats en relacions on la divisió de gèneres està menys qüestionada. Però és significatiu que, si normalment l'espai compartit era la condició necessària per la trobada d'oferta i demanda dels «matrimoniables» (seguint amb l'analogia dels mercats), gràcies a la revolució informàtica, el mercat és ara instantani i universal. És instantani perquè en temps real es pot contactar amb la possible parella i testar la seva idoneïtat —fins al punt que s'han generalitzat les aplicacions de trobades, tot i que la majoria estiguin

encaminades a l'encontre sexual, més que a la formació de parelles. I és universal en el sentit no només de l'abolició de la distància geogràfica, sinó pel fet que tothom o gairebé tothom es considera avui susceptible d'entrar dins la categoria «d'apte per formar una parella o una nova parella». Els candidats ja no es restringeixen als solters o vidus heterosexuals dels dos sexes, tenint en compte la desinstitucionalització de la família, de forma que tampoc no es circumscriuen a la combinació binària heterosexual.

Finalment, i com a producte tant directament de les migracions com indirectament de les unions entre persones de diferents orígens, la darrera consideració és que, des d'una perspectiva generacional, l'increment de les migracions ha provocat una extraordinària diversificació de les generacions per raó d'origen en cadascuna d'elles, i com a senyal que distancia les més antigues de les més recents. D'aquesta manera, la pluralitat d'orígens es pot considerar la marca d'identitat de les generacions més recents —tant si els individus que les integren són immigrants, descendents d'immigrants o autòctons—, si voleu pensant en el cas europeu dels anomenats mil·lennistes. El fet que aquestes generacions als països amb la fecunditat molt baixa, com és el cas d'Espanya o Catalunya, siguin «buides» fa que el pes relatiu dels immigrants i dels descendents d'immigrants sigui encara superior. En paral·lel, el màrqueting i la integració global han fet que la definició de les generacions i la seva memòria —esdeveniments històrics, consum cultural— siguin cada cop més globals. I això és fonamental a partir de la gran escissió entre les generacions analògiques i les natives digitals, dividides per la seva familiaritat amb les noves tecnologies. Es pot pensar que la pèrdua de protagonisme del territori en la formació de la identitat és compensada per la definició global que en fa el mercat considerant cada generació com un jaciment de consum, com una subpoblació més.

4. De les «migracions de reemplaçament» al «gran reemplaçament»

La intel·lecció homeostàtica de la demografia ha tendit a imputar l'acceleració de les migracions i el caràcter massiu que han adquirit al segle XXI al dèficit de naixements produït amb anterioritat. D'aquesta manera, s'ha estès la idea que la demanda d'immigrants s'originaria exclusivament en l'escassetat relativa de joves (autòctons) a l'entrada del mercat de treball, per una natalitat insuficient prèvia. Aquest raonament ha fet parlar de «migracions de reemplaçament», on els immigrants venen a «reemplaçar» els «no nascuts» de les generacions «buides». D'aquí s'ha normalitzat la creença que el motor de les migracions d'uns països cap a uns altres és el diferencial demogràfic, sigui en la fecunditat —de països amb fecunditat alta a baixa—, sigui en l'estructura per edats de la població —de països amb perfil jove a països envellits.

A aquesta visió, hi han contribuït professionals de la demografia i organitzacions internacionals com la Divisió de Població de les Nacions Unides. Hi va tenir un paper fonamental l'informe publicat l'any 2001 amb el títol *Són les migracions de reemplaçament una solució per a l'envelliment de la població?*, on es calculava el volum d'immigració partint de tres premisses: 1) mantenir

la població, suposant que la fecunditat i la mortalitat observades l'any 1995 no variessin; 2) conservar el mateix nombre de població activa (entre els 16 i els 64 anys) l'any 2050; 3) assolir i sostenir la relació de dependència (la població activa sobre la menor de 16 i la més gran de 64), favorable als actius. L'objectiu immediat i pragmàtic de l'exercici era atraure recursos financers a l'organització per mitjà de l'impacte mediàtic, i el propòsit teòric era mostrar l'absurd d'efectius migratoris cada cop més desproporcionadament elevats i la necessitat de recórrer a altres mitjans per abordar la crisi del sistema de pensions. La difusió dels resultats entre els mitjans de comunicació va oscil·lar entre presentar aquests càlculs per quantificar «els immigrants que calien per salvar el sistema de pensions» i valorar «l'onada d'immigrants» que havíem de preveure per als propers cinquanta anys, atrets per la demanda creada en el mercat laboral (com si derivés únicament de la baixa fecunditat). Així doncs, en comptes d'aclarir la utilitat de les migracions però el seu paper forçosament limitat per mitigar l'envelliment de la població, el que es va aconseguir és, per un costat, fornir d'una explicació numèrica el discurs antiimmigratori de l'extrema dreta esgrimint els nombres resultants com una predicció de la «invasió» que ens queia al damunt i, per l'altre, augmentar la confusió dels moviments antiracistes i contra la xenofòbia que defensen els drets dels immigrants popularitzant el queixós lema «que són necessaris perquè ens paguen les pensions». I això no és cert ni en l'aportació directa d'efectius —els migrants també envelleixen i tenen dret a una pensió— ni en la indirecta pel que fa al nombre de naixements —el pes de la fecunditat, que pot ser alta en algun grup de dones immigrades, no és suficient per fer variar el nombre de fills nascuts per dona substancialment i, amb el temps, tendeix als nivells del país de recepció. A més, subordina el que constitueix una qüestió de drets humans i de construcció de la comunitat política a l'òptica mercantilista de la maximització de beneficis, en la dialèctica del màrqueting que emplaça les migracions entre el «risc» i «l'oportunitat».

A aquesta desafortunada operació publicitària —que s'ha repetit sistemàticament—, s'hi va afegir la contribució d'altres demògrafs, com David Coleman, que parlaven d'una «tercera transició demogràfica», que es caracteritzaria per la substitució ètnica de la població autòctona per la immigrada, la qual es veuria progressivament minoritzada al seu propi país, i que acabava a més desaconsellant els matrimonis mixtos com a font d'erosió de la identitat nacional (Coleman, 2006). Les seves tesis anaven acompanyades per exercicis de projeccions que van servir per legitimar els discursos més euroescèptics en la campanya a favor del Brexit. Els relats generats per aquestes previsions activen l'espiral infernal composta per «baixa fecunditat-envelliment-immigració-desnacionalització», dins la retòrica de la decadència, que dona ales a les teories de la conspiració animades per l'extrema dreta. La més popular és la coneguda com el «gran reemplaçament», segons la qual existiria un complot planetari en què participen les grans organitzacions supranacionals —com les Nacions Unides, el Banc Mundial i la Unió Europea—, amb els moviments feministes, antiracistes i, en general, d'esquerres, per reemplaçar la població treballadora europea, blanca i cristiana per la població d'altres contrades, races i religions.

Aquest relat delirant no només abunda en la racialització de la pobresa transposant la lluita de classes per la guerra de races, sinó que legitima l'ús de la violència contra una minoria (els migrants o les poblacions racialitzades), vista com a hipotètica majoria en el futur.

A la fi, cal considerar tres fets. El primer és que les migracions depenen preminentment de raons econòmiques i no demogràfiques, de manera que en època de crisi no només les suposades migracions de reemplaçament resulten sobreres —encara que coincideixin amb generacions buides de joves autòctons—, sinó que bona part d'aquests mateixos joves són considerats redundants. El segon és que, com va passar a Espanya al principi del mil·lenni, les cohorts de migrants que arribaven s'afegeixen als efectius de les generacions de *boomers* i no a les generacions buides, com ho han fet més tard, cosa que desmenteix aquesta teoria dels vasos comunicants aplicada a la demografia. I el tercer és que els exercicis de projeccions tal com els que realitza Coleman mantenen com a poblacions separades immigrants i autòctons, sense variar els seus comportaments demogràfics, cosa que no passa a la realitat. D'aquesta manera, projecta una mirada essencialista en les poblacions segregades, sense adonar-se que ambdues no només es transformen en la mesura que interaccionen, sinó que el canvi més important és el que imposa la mateixa globalització en el seu vessant tècnic i econòmic.

5. Migracions i objectius de desenvolupament sostenible

La velocitat amb què s'han produït els canvis demogràfics en general, conjuntament amb la revolució metodològica que ha suposat l'avenç digital, ha esdevingut un revulsiu metodològic i teòric per a la disciplina de la demografia. A causa d'això, la demografia s'ha vist obligada a revisitar el seu utilatge teòric —principalment la teoria de la transició demogràfica i les seves seqüeles (Lee i Reher, 2011)—, a plantejar-ne de nous, com l'anomenat «dividend demogràfic» (Bloom et al., 2003), i a recuperar el concepte de metabolisme demogràfic com la successió de generacions per impulsar el canvi social (Lutz, 2021). A tot plegat, s'hi ha afegit la reflexió sobre la velocitat dels canvis i el pes de les migracions en la renovació poblacional (Billari, 2022). Però, sobretot, el que s'ha donat és un desplaçament de l'antic paradigma, centrat en el nivell macro, a un nou paradigma que, tenint el micro com a focus, posa l'èmfasi en les subpoblacions i els comportaments individuals (Kreager, 2015). Aquesta innovació teòrica ha tingut també les migracions i la seva relació amb la governabilitat com a centre de la reflexió.

La conceptualització de l'evolució demogràfica i dels fenòmens que la integren com a riscos globals ha fet, però, que la contribució com a disciplina a iniciatives com els objectius de desenvolupament sostenible es plantegi de moment de forma indirecta, sigui com a tècnica per mesurar adequadament l'assoliment de cadascun dels objectius, sigui per mitigar aquests mateixos riscos i augmentar la resiliència de les poblacions. Si la primera via és òbvia, la segona ha insistit, per exemple, que la inversió en capital humà —formació i

salut reproductiva—, especialment en l'empoderament de les dones, pot contribuir a frenar el creixement de la població mundial i accelerar la transició a les tecnologies verdes (Lutz et al., 2012). En el cas de les migracions, a part que elles mateixes es poden conceptualitzar com una mostra de resiliència dels individus, famílies o comunitats que les emprenen, l'aportació més significativa que pot fer la demografia és trencar amb els marcs discursius que les presenten com un problema i que segresten la nostra mirada.

Les tres metàfores demogràfiques esmentades a la primera pàgina haurien de ser considerades fal·làcies narratives que busquen causalitats (i solucions) errònies a reptes conceptualitzats com a demogràfics. Totes tres juntes es poden considerar una al·legoria de les contradiccions que s'estableixen entre la reproducció demogràfica i la reproducció social en l'actual estadi del capitalisme. En la seva versió que tendeix a les teories conspiratives, cal interpretar-les com a símptoma de la incapacitat de trobar sentit a una totalitat cada cop més fragmentada i al vertigen que provoca la velocitat dels canvis, en desplaçar la causalitat econòmica a la demogràfica, la col·lectiva a la individual. Totes tres, en fi, corresponen a la perspectiva d'una demografia teòrica ancorada en una concepció de la població homeostàtica, amb la noció anacrònica d'equilibri com a pedra filosofal, lliscant, però, cap a la culpabilització dels individus en la valoració moral dels seus comportaments demogràfics.

Referències bibliogràfiques

- ACNUR (2022). «Emergencia de Ucrania: más de 13 millones de personas han huido». <<https://eacnur.org/es/guerra-ucrania>> (consultat el 12 de maig de 2022).
- ADAMS, John (2005). «Hypermobility: A Challenge to Governance». A: LYALL, C. I TAIT, J. (ed.). *New Modes of Governance: Developing an Integrated Policy Approach to Science, Technology, Risk and Environment*. Londres: Ashgate, 123-138.
- BAUBÖCK, Rainer (2011). «Temporary migrants, partial citizenship and hypermigration». *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 14 (5), 665-693. <<https://doi.org/10.1080/13698230.2011.617127>>
- BERARDI, Franco, *Bifo* (2005). «Del intelectual orgánico a la formación del cognitariado». *Archipiélago*, 66, 57-67.
- BILLARI, Francesco (2022). «Demography: Fast and Slow». *Population and Development Review*, 0 (0), 1-22. <<https://doi.org/10.1111/padr.12464>>
- BLOOM, David. E.; CANNING, David i SEVILLA, J. (2003). *Demographic Dividend: New Perspective on Economic Consequences of Demographic Change*. Nova York: Rand.
- COLEMAN, David (2006). «Immigration and ethnic change in low-fertility countries. A Third demographic transition». *Population and Development Review*, 32 (3), 401-446. <<https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2006.00131.x>>
- DOMINGO, Andreu (2015). «Migration as a Global Risk: The World Economic Forum and Neoliberal Discourse on Demography». *Journal Quetelet*, 3 (1), 97-117. <<https://doi.org/10.14428/rqj2015.03.01.04>>
- KREAGER, Philipp (2015). «Population Theory. A Long View». *Population Studies: A Journal of Demography*, 69 (Sup. 1), S29-S37.

- LEE, Ronald i REHER, David (2011). «Demographic Transition and Its Consequences». *Population and Development Review*, 37 (I-VII), 1-275.
- LUTZ, Wolfgang (2021). *Demography*. Cheltenham: Edward Elgar.
- LUTZ, Wolfgang et al. (2012). «Demographic's Role in Sustainable Development». *Science*, 335 (6.071), 913-918.
<<https://doi.org/10.1126/science.335.6071.918-a>>
- MACINNES, John i PÉREZ DÍAZ, Julio (2008). «La tercera revolución de la modernidad: la revolución reproductiva». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas (REIS)*, 122, 89-118.
<<https://doi.org/10.2307/40184881>>
- MEADOWS, Donella H.; MEADOWS, Dennis L.; RANDERS, Jorgen i BEHRENS III, William W. (1972). *The Limits to Growth*. Londres: Universe Books.
<<https://doi.org/10.2307/1239372>>
- NYE, Joseph S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. Nova York: Public Affairs.
- PIORE, Michael J. (1979). *Birds of Passage. Migrant Labour and Industrial Cities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- POPULATION DIVISION, UNITED NATIONS (2001). *Replacement migration: is it a solution to declining and ageing populations?* Population Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations.
- ROBINSON, William (2021). *El capitalismo global y la crisis de la humanidad*. Mèxic: Siglo XXI.
- SAFRAN, William (1991). «Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return». *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 1 (1), 83-99.
<<https://doi.org/10.1353/dsp.1991.0004>>
- VERTOVEC, Steven (1999). «Conceiving and Researching Transnationalism». *Ethnic and Racial Studies*, 22 (2), 447-462.
<<https://doi.org/10.1080/014198799329558>>
- (2012). «“Diversity” and the Social Imagery». *European Journal of Sociology*, 53, 287-312.
<<https://doi.org/10.1017/S000397561200015X>>